

Asia: VN/14961/2024

Lausuntopyyntö keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmasta (KAISU3)

Toimenpideohjelma tavoitteiden saavuttamiseksi

Avovastaus

Ympäristöministeriö on pyytänyt lausuntoja luonnoksesta keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelmaksi (KAISU 3). Tampereen yliopisto kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta:

KAISU 3 kattaa päästökaupan ulkopuoliset sektorit (ns. taakanjakosektori), ja se perustuu voimassa olevaan ilmastolakiin, EU:n ilmastolainsäädäntöön sekä PM Petterin Orpon hallituksen ohjelmaan. Merkittävimmät suunnitelmaan sisältyvät päästölähteet ovat liikenne, maatalous, työkoneet ja rakennusten erillislämmitys. Kaikkiaan taakanjakosektorin päästöt ovat vähentyneet n. neljänneksen vuodesta 2005, mutta po. sektoreiden edistyksissä on suuria eroja.

Ilmastopolitiikan nykytoimilla taakanjakosektorin tavoitteita v. 2030–2040 ei saavuteta. Lisäksi ilmastopolitiikan päästövähennysura on merkittävässä vaikeuksissa nettohiilinielujen radikaalin hupenemisen seurauksena.

KAISU 3 -luonnoksessa esitetään ilmastopolitiikan lisätoimenpiteiden ohjelma, joka sisältää sekä sektorikohtaisia lisätoimia ja ns. poikkileikkaavia toimia. Näiden määrittelyssä yhdessä muodostavan taakanjakosektorin koskevan politiikkakokonaisuuden. Uusilla toimilla tai lisätoimilla tarkoitetaan sellaisia toimia ja niiden aikaansaamia päästövähennyksiä, joita ei ole otettu huomioon politiikan nykytoimiin sisältyvässä skenaariossa (luku 5). Luonnoksen mukaan toimia valittaessa keskeisinä kriteereinä on ollut niiden kustannustehokkuus ja hyväksyttävyyys.

Taakanjakosektorin merkittävimmät päästölähteet ovat maatalous ja liikenne, yhteensä niiden osuudeksi arvioidaan 60 %. Mutta kuten suunnitelmassa todetaan, vuoden 2030 jälkeen päästötavoitteiden saavuttaminen vaikeutuu entisestään, joten proaktiivisen politiikan kannalta erityisesti poikkileikkaavat toimet ovat kiinnostavia.

Politiikan lohkoutuneisuuden aiheuttama tehottomuus on tunnetusti ympäristö- ja ilmastopolitiikan potentiaalia vähentävä sitkeä ongelma. Tässä lausunnossa kiinnitetään erityisesti huomiota siihen, miten toimenpideohjelman poikkileikkaavalla otteella pyritään kehittämään politiikan lisäkeinoja sekä miten näiden lisäkeinojen vaikuttavuutta arvioidaan.

Kuntien ja alueiden ilmastotyön (6.3.2) roolia ja tärkeyttä voitaisiin tässä kohdin korostaa nykyistä voimakkaammin, koska paikallisessa ilmastopolitiikassa voidaan hyödyntää monitasoista politiikkaprosessia, toteuttaa politiikan kokeiluja, sitouttaa ja vahvistaa yhteisöjä sekä muuntaa kansallisia ilmastopolitiikan toimia paikallisiksi mahdollisuuksiksi ja kansalaisten arjen asioiksi. Tätä kaupunkien roolia pitäisi, kaupunkien erilaisuudet tunnistaen, kaupunkipolitiikan keinoin edelleen vahvistaa.

Kaupunkien ja paikallisen tason proaktiivisen ilmastopolitiikan kannalta kuntien ilmastopoliittisen suunnittelun heikentäminen (s. 140) on tietenkin ollut epäjohdonmukainen toimi. Kuntien ja alueiden ilmastotyön vauhdittamisen toimiin voitaisiin lisätä (niiden kolmanteen kohtaan) osallistuminen kansainvälisiin verkostoihin, sillä se tuo mahdollisuuksia hyödyntää myös kansainvälisten edelläkävijöiden paikallisia malleja ja käytäntöjä.

Kulutuksen hiilijalanjälki (6.3.3). Lisätoimiluettelo (s.149), joka on suunnattu kulutuksen päästöjen vähentämisen kannalta kolmelle tärkeimmälle kulutusalueelle, nojaa pitkälti informaatio-ohjaukseen. Kun tätä verrataan suunnitelman taustalla olevaan tietopohjaan (Ilmastobarometri 2025, 61), voidaan huomata, että yksilölähtöisen informaatio-ohjauksen tarve ei vaikuta olevan ensisijaista, sillä vain pieni vähemmistö (12 %) kansalaisista ilmaisee tiedon tai osaamisen puutteen olevan este oman käyttäytymisen muuttamiselle ilmastokestävämmäksi. Lisätoimien luettelon ensimmäisen kohdan (s. 149) voidaan poistaa, koska se vain toistaa tavoitteen myös toimenä.

Kiertotalous (6.3.5) Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa toistuu tulos, jonka mukaan kiertotalouden ja ilmastopolitiikan tavoitteiden välisen on vahva synergia. Kiertotalous voi tarjota kehysten ilmastomuutoksen hillitsemiseksi käytännöillä, jotka vähentävät hiilidioksidipäästöjä ja edistävät resurssien tehokasta käyttöä. Mm. maatalous, liikenne ja julkiset hankinnat voivat hyötyä kiertotalouden käytännöistä.

Suomen kiertotalouden strategisen ohjelman tavoitteet ovat kunnianhimoisia, mutta arvioiden mukaan tavoitteita ei saavuteta nykyisillä toimilla. Lisäksi ne edelleen painottuvat liiketoimintaan ja

osin suppeaan ympäristöajatteluun. Kiertotalouden strategialla ja ilmastopolitiikalla onkin samantapainen haaste siinä, miten laajentua edelleen kansalaisyhteiskuntaan ja kansalaisten arkeen. Koordinoitujen politiikkatoimien muodossa tämä tarkoittaisi ensinnä synergioiden konkreettista tunnistamista keinoineen ja vaikutuksineen sekä toiseksi sosiaalisten elementtien vahvistamista sekä kiertotalouden että ilmastopolitiikan osalta.

Biotalous (6.3.6) kuvaus ja etenkin sen tuottama ”ratkaisu moniin ilmastoa ja luonnon monimuotoisuutta koskeviin kysymyksiin” (s.156) jää ylimalkaiseksi. Tässä muodossaan biotalouskohta ei vielä avaa laisinkaan ilmastopolitiikan lisätoimien mahdollisuutta eikä täten myöskään perustele ilmastopolitiikan ja biotalouspolitiikan poikkisektoraalista vaikuttavuutta sekä hyötyjä.

Suunnitelman laadintaan osallistaminen ja suunnitelman vaikutukset (luvut 8 ja 9)

Ilmastopoliittiselle keskustelulle on ominaista polarisoiminen, joten on myönteistä, että suunnitelman tietopohjaksi on toteutettu erilaisia osallistamisprosesseja sekä hyödynnetty tietoa kansalaisten ja yhteiskunnan eri ryhmien näkemyksistä. Oikeudenmukaisiksi ja tasapuolisiksi koetut politiikat saavat todennäköisemmin kansalaisten tuen. Toisaalta ilman laajaa yhteiskunnallista (sosiaalista) hyväksyntää politiikka kohtaa vastustusta ja konflikteja, mikä vähentää sen vaikuttavuutta.

Ilmastopolitiikan yhteiskunnallinen hyväksyntä on monisyinen kysymys, joka sisältää yleisen kansalaismielipiteen, luottamuksen politiikkaan, oikeudenmukaisuuden kokemuksen, yhteisöjen osallistumisen sekä politiikan taloudelliset vaikutukset. Oikeudenmukainen ilmastopolitiikka sisältää oikeuksien, riskien ja velvollisuuksien kehyksen, joka varmistaa, että vastuu päästöjen vähentämisestä, ilmastomuutoksen vaikutuksista aiheutuvista riskeistä sekä oikeuksien menettämisestä jakautuu oikeudenmukaisesti.

Tämän vahvistamiseksi tarvitaan vahvaa ja ajantasaistuvaa tietopohjaa sekä uusia tarkastelutapoja kansalaisten ja eri intressiryhmien – sekä politiikkaa tukevista että siihen kriittisesti suhtautuvista – näkemyksistä. Lisäksi tarvitaan jatkuvasti kehittyviä osallistumisen menetelmiä.

Edellisen kappaleen valossa suunnitelmaluonnoksen sosiaalisten vaikutusten arviointi (9.3) vaikuttaa osin pintapuoliselta ja antaa vaikutelman, että tutkimustietämystä ympäristö- ja ilmastopolitiikan yhteiskunnallisista vaikutuksista ei ole hyödynnetty kovinkaan laajalti.

On myönteistä, että Kaisu 3 -suunnitelman luonnoksessa pyritään poikkisektoraalisella otteella tunnistamaan politiikan synergistisiä osa-alueita, joiden osatekijät (ympäristötavoitteet ja -toimet) voivat olla päällekkäisiä ja/tai vuorovaikutuksessa keskenään mutta joita kuitenkin usein on suunniteltu ja pantu täytäntöön erillä toisistaan.

Luonnoksessa on nähtävissä ajatusta siitä, että toiminta ongelman ratkaisemiseksi voi liittyä toimiin muiden ongelmien ratkaisemiseksi. Ilmastopolitiikan ja muiden politiikka-alueiden/strategioiden vaikutusmekanismien ja riippuvuuksien tunnistaminen, sektorien ylittämisen haasteet ja hidasteet sekä etenkin poikkisektoraalisuudesta juonnettavat konkreettiset lisätoimet luonnoksessa vielä vaatimattomaan rooliin.

Liikenne

Avovastaus

-

Maatalous

Avovastaus

-

Rakennusten erillislämmitys

Avovastaus

-

Työkoneet

Avovastaus

-

Jätehuolto

Avovastaus

-

F-kaasut

Avovastaus

-

Teollisuus ja muut päästöt

Avovastaus

-

Kuntien ja alueiden ilmastotyö

Avovastaus

-

Kulutuksen hiilijalanjälki

Avovastaus

-

Julkiset hankinnat

Avovastaus

-

Muut poikkisektorit

Avovastaus

-

Suunnitelman ympäristö-, talous- ja sosiaaliset vaikutukset

Avovastaus

-

Muita huomioita

Avovastaus

-

Jokinen Pekka
Tampereen yliopisto - Johtamisen ja talouden tiedekunta